

nélkül kiteszik a bejárat elé. Vagy amikor egy izgalmas vita hevében Tolnai kijelentése, miszerint „Az Új Symposion én vagyok!” után évekre mosolygúnak áll be Tolnai és Sziveri között.

A kötet sokszínűségéhez tartozik egy telepi „dzserek” közbeiktatott, hosszú, a rekeszizmokat megmozgató, „belevalóan” interpretált monológja, két-három izgalmas, a Bori Imre-órákat megzavaró „közjáték”: egy „kamikáze-galamb” saját vérét is a terem megrepesztett ablakán hagyó „betörési kísérlete”, a templomtornyból az egyetem ablakpárkányára zuhanó, bebocsátásért könyörgő furcsa ember stb. S persze kihagyhatatlanok

Benes László képregényszerű, „szöveges” illusztrációi, amelyek szervesen, a kötet stílusával szinte egybeforrva kapcsolódnak Balázs Attila mondanivalójához.

A déli végekről igazi mélyenszántó, a tárgykör alapos ismeretéről, de az elkönyveltektől, a „kánontól” sokszor sajátos módon eltérő véleményezésről árulkodó irodalmi és társadalomelemzésről hemzsegő, időnként meghökkentő meglesztés és stílusbravúr, amelyet olvasás után még sokáig kell emészteni. Lehet vele egyetértetni vagy vitatkozni, ám unatkozni mellette – egyetlen pillanattig sem!

THIMÁR ATTILA

Zalán Tibor: A nehéz léptű ember

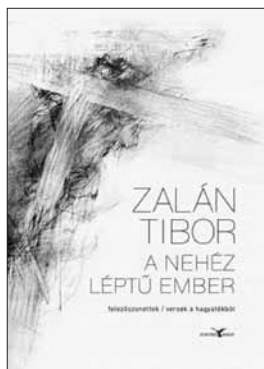
Kortárs, 2024

Zalán Tibortól megszokhattuk, hogy nehéz, súlyos szövegeket tesz elénk, s legújabb verseskötete is ilyen darab. A 2025. január 14-i bemutatón a szerző szájából elhangzottak szerint az utolsó lírai alkotásokat tartalmazó könyve. Nem felhőtlen élmény végigolvasni a 241 oldalt, elsősorban tartalmi okok miatt nem az. Zalán évtizedeken keresztül alanyi fókuszú, az én és a világ kapcsolatát középpontba állító lírát alkotott, amely most idősebb korára az emberi élet természetéhez igazodva borúlátó, zord, néha depressziós árnyalatokat kapott, pedig korábban sem volt mindig harsányan kirobbanó versszakokról híres. Lehangolt és kiábrándult kötet volt már a *Dünyögés félhangokra*, és több vers a *Fáradt kádenciákban* és a *Lovak reggelijében* is.

A *nehéz léptű ember* (alcíme szerint: *Felezőszonettek / Versek a hagyatékból*) két részből áll, az első, terjedelmileg nagyobb egységben a felezőszonetteket olvashatjuk, a második, oldalszámra kisebb részben a *Versek a hagyatékból* összeállítást, amely már egy elképzelt időpillanatban, mintegy az életmű lezárulása után válogatja össze és mutatja be a még fennmaradt verseket. Az életrajziság, a megélt napokhoz igazított vers-

beszéd és témák mindkét részben egyformán kiemelt szerepet kapnak. A *Felezőszonettek* utolsó darabját (*Az utolsó felezőszonett*) Horváth Bencének, Zalán verseit az utóbbi években megjelentető Kortárs Könyvkiadó vezetőjének ajánlja a szerző, mintegy lezárva a publikált életművet. A kötetben több ajánlást és mottót is találunk, ezek referenciális, erősen valósághoz kapcsolódó kontextust rajzolnak a versekhez, meghatározva azokat a vonatkoztatási pontokat, amelyek között ez a súlyos alanyi líra értelmezhető. Érdekes ezek közül kiemelni a könyvet nyitó két idézet közül az elsőt, amely Hatiorától származik. Hatiora Zalán Tibor gyerekirodalmi munkásságából a *Királyleányok* könyve 1–2 egyik fontos szereplője, egy rakoncátlan királylány (a név eredetileg a vesszőkaktusz rendszertani neve), s a tőle vett idézet Zalán életművének belső utalásaként fejthető meg.

A felezőszonett Zalán Tibor saját versformájává vált az utóbbi pár év folyóirat-publikációiban. Ez a forma különös képződmény, mert a forma és a tartalom ugyanolyan szoros összekapcsolódását mutatja, mint a petrarcai és a shakespeare-i szonett, de kiegészült a 21.

század szomorú élettapasztalataival, amelyek egyfelől a forma felbontását helyezik előtérbe, míg másfelől a tartalom kontrolláltságát alkalmazzák. A felezőszonettben 14 sort találunk, de a középponti tengely nem a 8. sor után érzékelhető, mint a petrarcai szonettban, és nem is a 10-11-12. sorban, mint Shakespeare-nél, hanem a hetedik sor után van éles, strofikus elválasztás. Ez a szétválasztás egymásra is tükrözi az első, illetve a második hét sort. Ebben az egymásra tükrözésben felfedezhetünk sok olyan oppozíciót, amelyben a két pólus egymás ellen feszülő minőségekből születik: múlt-jelen, fent-lent, egyén-közösség, én-ő, érzékleti, tapasztalati-reflexív gondolati, természet és ember együtthaladása-különállása. A szembenállás helyzete határozza meg elsődlegesen a versek szövegeinek erőterét, és ebben a kifeszített térben kapnak hangot, pontosabban nyelvet a lírai én tapasztalatai, illetve azoknak a második strófában finom módosításokkal átvitt alakulása. Ami az első hét sorban áll, annak egy variációja hangzik el a második hétben, néha inkább tükörképszerűen, szinte azonos szavakkal, néha jelentősebb változtatásokkal. De mindegyik vers kulcsa éppen az, hogy ezeket az apró (néha nagyobb) változtatásokat hogyan érzékeljük és értelmezzük, mert ezekből nemcsak a vers témájának átalakulásáról kapunk képet, de a nyelvre való reflexivitás lehetőségeiről, értékeiről is. A finom nyelvi változtatások kicselezik azt, hogy egy megfordított ellentétességet kapjunk a versek kétszer hét sorától, de nem is egyszerűen variációról, átalakított szóképekről, megfordított sorrendről van szó. A második strófa voltaképpen visszavonják az első megfigyeléseit, tapasztalatait, de nem úgy, hogy ellentétüket állítják, hanem egy párhuzamos másik valóságdarabot szegeznek szembe az elsővel. A tükrözés, illetve ha már geometriai fogalmakkal élünk, az eltolás műveletére szép példa a *Vesztésben* című vers: „Viszszamenekült kedves verssorai közé Mert / gyámoltalan és kiszolgáltatott lenni Az ősz / közönnyel fokozta le benne magányérzetét / üres egeivel és a goromba esővel / A hajnalokkal még próbálkozott de földadta / azt is Kalapját fejébe nyomva ment a szélben / Nem nézett senkire és nem voltak válszai // Mert nem voltak kérdései nem nézett senkire / Kalapját szemébe húzva bukdácsolt a szélben / Aztán hátat fordított a kedves hajnalának / is Barátkozni kezdett a goromba esővel / s csak az üres őszi egekbe bámult Nem bánta / hogy gyá-

moltalan és kiszolgáltatott Visszatért / kedves verssoraihoz Mellébe húzta térdét”.

A szonetról általában azt gondoljuk, hogy igen kötött forma. Részben a versforma szabályossága miatt, amelynek érdekessége, hogy az alapváltozatokban az időmértékes formához a rímet is kötelezően hozzákapcsolja, részben azért, mert a zártan kialakított formai egység tartalmi következményeket is von maga után, mint arra a fentebbiekben utaltam. A verstest kettévágásának és sajátos szembefordításának (tükröztetésének) módszeréről szóltam már, de a felezőszonettek formai megoldásához tartozik a rímek elhagyása, illetve a korábban, például a *Lovak reggelijében* is fellelhető módszer, a központozás elhagyása. A mondatkezdő nagybetűk megmaradnak, ezért óhatatlanul kialakul egy ritmus a szövegben belül, de a tagolás elmarad, s ezért a szavak egymás után áradása az előbeszédhez közelít. Azzal együtt, hogy nehezíti az olvasást a tagmondatok összeömlése, az egyes apró észleletek határ nélküli egymásba fordulása ki is tágitja az értelmezés kerekeit. Minha egy határ nélküli és összevissza csapongó zenedarabot hallanánk sok variációs tétellel.

Ezen a ponton érdemes is megállnunk, mert az azonos formájú versek egymásutánja, illetve a versekben leírt mozgások, cselekvések sorozatai a szöveg műnemét a lírai felől az epikai tartományok felé közelítik. Ha valaki azzal állna elő, hogy itt voltaképpen egy nagyregény összetört cserépdarabjait látjuk, amelyből homályosan és alig összeilleszthetően, de kirajzolódik a cselekménysor – nehezen tudnánk cáfolni. Az egyes versek mint mininovellák, anekdoták fognak össze egy cseppnyi cselekményt, s ebből áll össze aztán a 170 oldalnyi történet. Négy közbeékelte versdarab osztja öt részre a sorozatot, ezek az utolsó előtti versből származnak, s mintha öt fejezetre osztanák az egész korpuszt.

A hétköznapi, sokszor érzelmi pillérekhez kötött tapasztalatokon túl néhány versben a létösszegző, filozófiai tartalom is erős, sőt, vannak olyan versek is, amelyekben egy kiemelkedően érzékleti benyomás a nyelv és valóság kapcsolatáról szóló fontos gondolatokhoz illeszkedik: „Hajnalodik a pínámban mondta a fiatal / lány a hangjátékban És rögtön betiltotta / a rádió pornográfia miatt Pedig ő / azt hitte végre sikerült megfogalmaznia / amihez sem nyelvük sem fantáziájuk nem volt / másoknak idáig Meg kellett értenie / a nyelvet nem az őszinteséghez találták fel // A nyelvhez nem az őszinteséget találták ki / Mindenki meg kellett értse ezt mos-

tanra Már nem / mentség hogy mindehhez fantázia kell Tudni csak / nyelven túl létezik hiteles megfogalmazás / Megtörténhet hogy az efféle pornográfiát / betiltják erkölcs nevében romlott rendszerek A / lány felébred Remeg Hajnalodik a pinámban” (*Hangjáték-sztori*).

A felezőszonettek sorozata után következik a *Versek a hagyatékából* önálló ciklus, amely erősen fikciós keretben szerepel, mintha a szerző már nem élne, s egy másik személy adná kezünkbe a verseket. A ciklust egy érdekes elemzés vezeti be, amelynek szerzője Gyenge Zoltán. Ő neves filozófus, jelenleg éppen annak a SZTE Bölcsészettudományi Karának dékánja, amely karra fiatal korában Zalán Tibor is járt, innen eredeztethető a személyes kapcsolat. Ez a bevezetés jelöli ki a fikciós értelmezési keretet a ciklus verseihez. Az írás beszél arról, hogy az értelmezői megközelítések mennyire félrevezetőek, az eredeti művektől mennyire távol vihetik az olvasót, s ezzel együtt mennyire önmagukba záródó gondolatfutatok lehetnek. Másrészt példája annak is, hogy a filológiai megközelítés alapszabálya, amely arról szól, hogy elsősorban a szerzői szándékot szükséges rekonstruálni, milyen ingatag lábakon áll, hiszen sok szöveg esetében nemhogy a szándékot nehéz feltérképezni, de még a szerzőt is. Végso következtetés, hogy a szöveg az érdekes, nem a szerző maga, s hozzátelhetjük, a szöveg maradandóbb életű is.

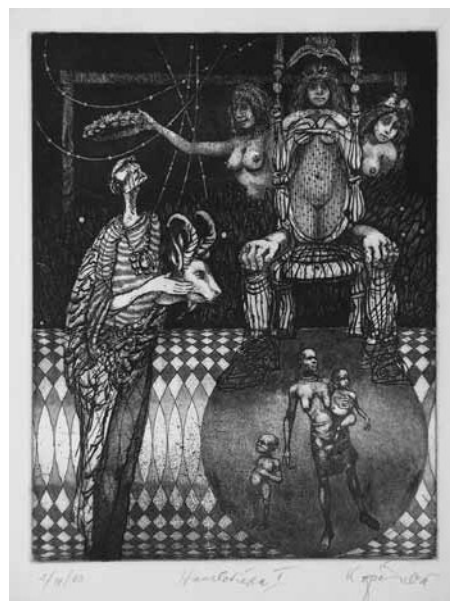
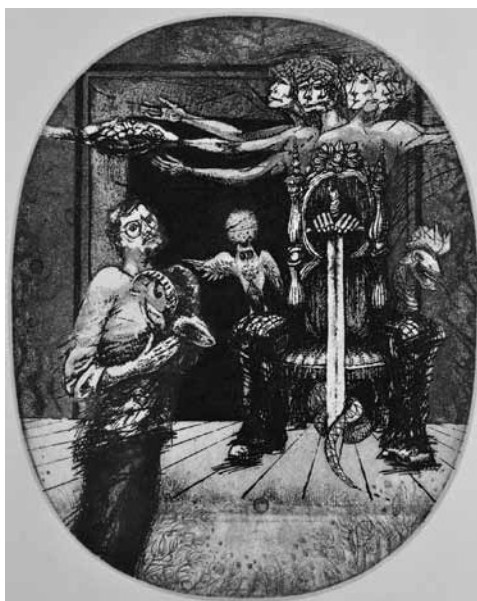
E ciklus versei vegyes formájúak és műfajúak, s különböző időszakból származnak, így összefog-

láló képet adnak a pályáról, és felmutatnak a felezőszonettekkel eltérő jellegű alkotásokat az életmű korábbi kanyarulataiból. Ezeket a verseket eddig köteteibe nem vette fel a szerző, bár van, amelyik korábban megjelent, így a *Március-üzem*, amely 1988-ban a Duna-antológia lapjain látott napvilágot. A filológiai „jegyzet” e vers végén felhívja figyelmünket, hogy a mű akkori és mai társadalomkritikája egyformán érvényes.

A *nehéz léptű ember* alapvetően kiábrándult, elkeseredett és szomorú hangulatú versek gyűjteménye. A versszövegek alapján ennek indoka az öregedés, az emberi élet elmúlása, az idő kerekének visszafordíthatatlansága, és ezzel együtt a világ megváltozása, az kulturális környezet lepusztulása is.

A kötet tipográfiája higgadt, méltóságteljesen szép, Bogdán Csilla munkája. A borítón Kovács Péter rajzának részlete látható, az elmosódott grafitvonalakból sokféleképpen értelmezhető kép bontakozik ki, van benne keresztforma is, arcféleség is, de a hátsó borító tájra emlékeztető vonásaival kiegészítve mintha az egész a természetbe visszahanyató embert mutatná. A versek egybeszerkesztését Zalán Tibor lánya, Zalán-Lipák Sára végezte el.

Noha a fent említett nyilatkozat alapján úgy vélhetnénk, Zalán Tibornak ez az utolsó lírai kötete, de legalább ennyire reménykedhetünk abban is, hogy lesz még olyan új könyv, amelyben verseit, lírai darabjait olvashatjuk.

KOPÓCS TIBOR, *Hamlet-táda I-II.*, (2x) 1989, színes cinkkarc, papír, 32x25 cm